

République Démocratique du Congo
Ministère de l'Enseignement Primaire,
Secondaire et Initiation à la Nouvelle Citoyenneté
Direction des Programmes scolaires
& Matériel Didactique

*YOKA ! NAYEBI KOTANGA !
TALA ! NAYEBI KOKOMA !*

BUKU YA MOLAKISI

Kelasi ya **2**

Sanza ya zomi na mibale 2015

Buku eye esalemi na bokambemi bwa Anne Marie Nzumba Nteba Luvefu mokambi wa molongo mwa mateya mpe bisaleli bya mateya. Na banganga mayele ba Minisitele ya EPS-INC baye :

- Thérèse MAMPUYA AVILA BOONGO
- Dorine MOBULI NGONDO
- Emmanuel KIZUNDA
- André ALEMBE NDUNGA

Infographie : Ir Marc NSUANGANA Mputu & l'équipe de l'éditeur

DEPOT LEGAL : JN 3.01606-57183

© Min. EPS-INC 2015/DIPROMAD

ETANDA YA MATEYA

EBANDELI	5
I. Etamboli ya bosaleli matangi	7
1. Etamboli ya Lokota	8
2. Botombwami bwa maloba ma sika	8
3. Botingoli	10
4. Botongoli ntina ya litangi	12
5. Bokomi semba ntango na botindami	13
6. Bokomi semba boye bokambemi	14
II. Misala miye milongobani na lisolo lyoko	15
1. Mbote mapasa	17
2. Mapasa bakei o zando	19
3. Mapasa bakei o eteyelo	21
4. Mapasa o engumba enene	22
5. Mbano mpo ya mapasa	24
6. Mapasa na likabo	25
7. Mapasa o kati ya esobe	28
8. Mapasa na miziki	30
9. Mapasa o pembeni ya ebale	32
10. Mapasa na lisano lya ndembo	34
11. Mapasa o lopango la nyama	36
12. Mapasa bazali koyoka nsomo ya butu	37
13. Mapasa o lesitola	39
14. Mapasa bakei o sanza	41
15. Mapasa bazali kobebe	43
16. Mapasa basali masuwa ma lisano	45
17. Mapasa bazali kobongisa likabo	47
18. Mapasa o ngomba ya masisi	49
19. Mapasa bazali koyekola lolenge la bokolisi mayele	50
20. Mapasa o kati ya mpepo	51
MALOPA MA SIKA	53

EBANDELI

Bandeko balakisi,

Nsima ya mbula ya yambo ya mosala makasi mwa alifabeti, lokito, makomami mpe bikango, mbula ya mibale pesa na bayekoli ba yo lisusu matangi ma lolenge na lolenge, na makambo matali bonkoko to ma bokanisi na misala mya bokomi semba mpe mya masano mpo ete etinda bayekoli na bokeli bango moko misala mya bomanyoli mpe bokanisi.

Buku eye ezali na biteni bibale :

1. Bolimboli na biteni bibale
2. Makanisi ma misala misengeli mpo ya lisolo lyoko lyoko

Lokola na mobu mwa yambo, lisolo lyoko lyoko lisengeli kopesama na poso yoko.

Esengemi makasi ete obakisa na moto mwa litangi liye lipesami, na bolobi na mayele (bosakoli), litangela, nzembo, misala mya ntoki mpe misala misusu mya botangi.

Ntango moto mwa litangi mobongisami, okotisa masolo maye o mateya masusu lokola mituya, liteya lya bokolisi mayele to zebi ya bomoto.

Soko batingolaki na mbula eleki, misala mikasi mizali lisusu na nti-na te (ndakisa : sangisa mayoki na makomami, kozongela alifabeti mikolo minso), kasi elobi te ete otika kotangisa matangi.

Yebisa lisusu bayekoli ba yo lolenge la botingoli mpe pesa lolenge la botangi maloba ma sika.

Bongola misala, sangisa botangi mpe bokomi semba, benga bayekoli baloba mpe babimisa makanisi ma bango na mituna miye mizali na eyano se yoko.

Lendisa bosololani na bokaboli boyebi, salela ntango inso « mpo na nini ». Botombeli bolamu, botangi bolamu mpe mbula elamu ya sika ya boyekoli mpo ya bayekoli ba yo.

I. ETAMBOLI YA BOSALELI MATANGI

Ndenge ekomami na ebandeli, matangi masalemi na poso yoko to koleka engebene na moto mwa litangi na bisaleli bya kelasi ya yambo. Ata etamboli epesami ndambo ndambo, ezali ntango inso na bosangani na kati ya biteni bya yango. Misala mya bokomi semba mizali na misala mya botangi mpe bokaboli ; mpe misala mya botangi mizali na misala mya bokomi semba ntango na botindami. Botangi mpe bokomi semba evandaka ntango inso na maye matali botingoli lokola elobami na esaleli ya lokota. Mpo na nini na mosala moko moko bolobi nde yango mpenza. Esengeli olendisa bayekoli na bolobi, na botuni mituna, na bomanyoli na mongongo mokasi mpe komonisa makanisi mpe maloba ma bango.

LIKEBISI : Okomono ete etamboli eye etalisami awa, ezali kokotisa bokomi semba lokola bosali bwa bokomi bonzenga te. Mosala moye mozali ntango inso na motuya mpenza mpe mozali kokoba lokola mozalaka ntango inso. Na boye, ekoki kozwa esika ya mosala mwa bokomi te.

Bongo, mikolo minso esengeli okotisa misala miye zingazinga ya matangi maye mayekolamaki na poso ena :

1. Misala mya etamboli ya lokota ;
2. Misala mya botombwami bwa maloba ma sika ;
3. Misala mya botingoli ;
4. Misala mya botongoli ntina ;
5. Misala mya bokomi semba ntango na botindami ;
6. Misala mya bokomi semba boye bokambemi.

Tozongela biteni bya misala miye na bolai.

1. Etamboli ya Lokota

Ezali misala minso mya bolengeli botangi mpe bokomi semba. Mizali kolakisa :

- Bomanyoli mpe bokolisi makanisi ma letele mpe ma lokito ;
- Bosaleli bosangisi bwa letele na milelisi milobamaka na zolo ;
- Bolakisi ntango inso bokomi bolamu boye bosalemaka ntango inso mpe boye bosalemaka ntango inso te ;
- Bozongeli ntina ya bilembo ya botangi, bokolisi mpenza elembo ya botangi mpe bokotisi bilembo bya sika ;
- Bokotisi makambo ma pete ma mibeko mya lokota mpe mya bobongisi maloba (na boike, na mabandi, na bisukya, eleko bebe ya sasaipi, eleko ekoya mpe lolenge la boboyi).

2. Botombwami bwa maloba ma sika

Ezali mpo ete bayekoli babino bazali koloba lokota la mboka to lokota la esika afandi. (elingi koloba ete lokota loye bayekoli balobaka bango na bango to na nzela). Bango banso bayeba ete bazali naino bilenge mpe maloba ma bango mazali naino kotongama.

Ntango inso mpe mikolo minso esengeli kokolisa maloba sika. Tala bozongeli mpo ya kosalisa bayekoli ba bino bakolisa maloba ma sika.

Zala na elikya ete bazali kotongolo ntina ya maloba maye ozali kosalela.

- Kozala na bobangi te ya kotuna bango : eye elingi koloba mpe lendisa bango, baluka maloba maye bazali koyeba te ;

Bokebi : kosuka bobele na kotuna bango te « boyebi ? »
Nsima leka na likambo lisusu ntango kelasi mobimba ezongisi iyo. Ekoki mpe kozala ete ndambo ya kelasi eyebi eloko te, kasi komeka koloba liloba lisusu liye likeseni te.

- Moto mwa litangi to lolenge la maloba mabongisami; mapesi bino ndingisa ya bokolisi maloba ma sika.

Ntango litangi lizali koloba na maye matali botali nyama, tala lisusu nkombo : botamboli o lopango la nyama, bokundola nkombo ya yango, lolenge la yango, esika yango ifandaka, bilei bya yango mpe bongo na bongo.

Bolobela mpe nyama iye izali o kati ya litangi te, nyama iye ifandaka na mboka ya bino to iye bomonoko ntango inso te o mokili mwa bino.

Otuna mituna mpo ya boyebi na maye basila koyekola mpo ya nyama.

- Obongisa elongo na bayekoli lokasa la likanisi-mama to na lokasa la maloba ma sika na lokasa loke, koma nkombo mpe lolenge la nyama, la eloko, la moto mpe nsima ya lokasa yema yango to kabola yango na lokasa logumbama, la zulunale, la botalisi mpe bongo na bongo.

Lokasa loye lokosalisa bayekoli mpo na bokomi nkombo iye iyebani mingi te na misala mya bango mya bokomi.

- Osangisa na maye bayekoli bayekolaki na mateya masusu.

Ndakisa, bayekola bomeki bolai na liteya lya matematiki;

Bokoki kosangisa na litangi liye litali elubu, salela maye matali bozito, bolai, bokuse mpe kokanisa (g1000 = kg 1).

- Obongisa masolo ma buku na ndenge ya bomoi bwa moyekoli.

Otinda bango mpenza baluka bokokani na bokeseni na bizaleli bya bango, na bosali bosangisi na maye bango moko bayoka, basala, to balobela bango. Moyekoli ye moko amata naino mpepo te, kasi akoki kozala na moto moko na libota, to moninga wa ye oyo alobela ye makambo ma mpepo.

Moko te o kati ya bango akende o sanza, kasi basusu basila komono yango na etando eke to kotala yango na bilili bya sanza na buku, na zulunale, bongo na bongo.

Olendisa bokaboli. Soko moyekoli ayebi likambo lyoko na maye bayekolaki, osenge ye aloba lyango liboso lya kelasi mobimba. Moto nyonso akoyekola bokaboli mpe moyekoli akomipesa lokumu.

3. Botingoli

1. Monisa na bayekoli balakisa maloba maye mazongaka mbala na mbala o kati ya litangi.
2. Bayekoli bamonisa maloba maye mazongaka mingi (ndakisa : likelelo lya ezaleli, makangisi mpe bongo na bongo.
3. Sangisa letele na mileli mpo ya kozwa ekango.
Ndakisa mpo ya liloba pusi,
 - a) Bakokeba na letele ya ebandela P.
Bakotuna lokito letele P esalaka;
 - b) Sangisa /P/ na /u/;
 - c) Bokoba na /s/ na/ i/.
 - d) Na nsima sangisa bikango bibale esika yoko.
4. Mpo na maloba maleki makasi, bokoki :
 - a) Kokabola lokito (bokebi : lokito, bikango te) ndakisa; mpo ya kokabola liloba EKOTI, bakoki koluka lokito ya letele na etando

E **K** **O** **T** **I**

Nsima bakoki koluka lokito ya letele yoko yoko eye ekabwani. Bayekoli bakoloba yango mbala na mbala na lombango lonso mpe bakobimisa liloba.

Boye nde ekosalisa bango mpo na bozwi makambo kitoko ma bokomi bolamu.

- b) Kabola bikango bya liloba mpe sala botingoli bwa ekango na ekango.

MA **TO** **I**

5. Koluka lokito la letele ya yambo na nsima botongoli ntina na lolenge ekomami mpo ya kozwa liloba.

Ndakisa : lisakoli liye : pusi elei mpoko.

Bayekoli batingola « pusi elei », kasi botanga liloba mpoko te.

Basengi letele nini ya yambo ya liloba liye (P). Nsima basengi na bayekoli liloba nini lya solo mpenza mpo ya kosilisa lisakoli mpe lizali kobanda na letele M.

Ezali mpenza na ndimbola ya koloba “pusi elei sapato? “

“pusi elei sabuni? “ Nkombo nini ekendeke malamau awa?

Soko bayekoli bamoni « mpoko », bakondima liloba na bobakisi liye lizali kolanda.

6. Soko liloba lya botingoli lizali na liloba like liyebani, bokoki kotuna na bayekoli balakisa lyango.

Ndakisa : likelelo « kobina » lizali na « na» eye ezali liloba liye lizongaka ntango inso, liye liyebani.

7. Soko liloba lisila koyebana, bokoki kokondelela bayekoli na botuni bango epai wapi basila komono liloba liye to na kozongisela bango makanisi ete liloba liye lizalaki na litangi...
8. Na mokolo mpe na mateya masusu, tangisa bayekoli maloba maye ozali kokoma o etando na esika ete otangela bango. To soko etanda ezali na nkoma ya eteyelo to zingazinga ya eteyelo, senge bango batanga yango. Lakisa na bayekoli ete botangi bozali eloko eye ekosalisa biso na bomoi.
9. Monisa bokeseni. Soko batangi liloba « baluka » mpe ozali kolobela « baluka », tuna bango batala bokeseni mpe sala bokeseni na ndimbola ya yango. « Moko alakisa kotala na nsima mpe mosusu alakisa « koluka eloko » ; to na ndakisa esusu, maloba maye mazali pembeni, lokola mai na moi.
10. Mpo ya maloba ma ntina, salela kalati ike. Tinda bayekoli bazongela yango mokolo mobimba mpe poso mobimba mpo ete bakanga yango na mito. Okoki kopono maloba na lokito la ntina. Ndakisa soko bayekoli :

m – o – i, moi

m – a – i, mai

Maloba maye mazali na lingala, kasi sala lokasa loke la maloba mazali na lokota la yo, okoki koyema mpe kotiya yango na efelo lokola ndakisa. Na liyemi mpo ete bayekoli bamona yango.

4. Botongoli ntina ya litangi

Kotanga ezali kotongola ntina ya maye ozali kotanga.

Botongoli ntina na botingoli matambolaka elongo; botingoli ekopesa nzela na ndimbola, kasi ndimbola ekopesa nzela ya botingoli mpe ya botangi na lombango. Botongoli ntina ya maloba bosalemaka na botuni mituna. Bokoki kotuna mituna : « nkombo ya moto ya ntina na lisolo » ezali nani ? To lisusu « mpata boni mokengeli mpata azali na yango ? Kasi esili te. Botongoli ntina bwa solo bokendeke koleka mituna miye.

Tala mituna misusu miye mikitinda bayekoli bamanyola mpe bayekola malamumu maye bango bayebi, maye bazali koyoka. Bandela mituna mya yo na lolenge loye:

- Ozali kokanisa nini mpo na ... ?
- Ozali na ... Osila ko ... ?
- Okosala nini na esika ya ... ?
- Nini ekomelaki ... ?
- Mpo na nini osalaki yango ?
- Makanisi nini matindaki ye bango ?
- Soko ozalaki moto ona, mikano nini olingaki kozwa ?
- Kanisa nini elingaki eleka soki ... ?
- Lisapo liye lilingaki kosuka lolenge losusu?
- Nini ekamwisi yo mpenza na kati ya lisolo?
- Lisolo lilingaki kokoba mpenza?
- Na likambo lya ndenge nini?
- Osila omono eloko yoko ekokona? Wapi?

- Nani alingaki kosala lolenge loko?
- Bizaleli bilamu nini/bizaleli bibe nini ya moto yango?
- Nini okoki kobongola mpo ete nsuka ezala ndenge yoko te?
- Nini elingaki kokoma soki ...?
- Limbolela ngai na maloba ma yo moko.
- Nini ekokoma na nsima ?
- Bongo na bongo.

Botongoli ntina na bokomi ekoki komonisama na boyemi, na maloba makuse, biyano, mituna to na bitaliseli bya mituna.

(Ndakisa : yema ndambo ya lisolo liye manso mabongwani).

Ezali lisusu na misala mya kala kala lokola matangi ma mabulu. Misala mina mikoki kozala malamuna na ntango na ntango, kasi kobebisa te, mpo bayekoli bamono lolenge bakoki kopesa eyano mpe bakozala na mikakatano ebele na bomeki boyebi bwa bango.

Botongoli ntina bokoki mpe komekama na ntoki. Liboso, liyemi mpe bitaliseli biye bilobami, kasi ezali lisusu loyembo, bosali biloko bike, bomekola lolenge la moto to nyama, bosololani boye bolengelami te.

5. Bokomi semba ntango na botindami

Mituna mizali na buku ya moyekoli misalemi mpenza na maloba, kasi okoki kobenga bayekoli bayanola ntango inso.

Liloba lyoko, lisanga lya maloba to lisakoli lya pete ekoki, kasi ezali kolakisa bango ntina ya bokomi na lokasa.

Kasi ezali kolakisa bongo ntina ya bokomi na lokasa.

Lisusu bokomi bokosalisa bango na bokomi boye bokambemi.

Kozanga libaku te ya bokomisi bayekoli ata na lokota mpe na masolo to na kati ya liteya lisusu, biyano bisusu bya mbangu mbangu biye bikoki kopesama na bokomi. Bokomi boye bobongisami mpenza te mpe boye bozali semba na ntina te, kasi ntina ezali o kati ya maloba. Na ngonga esusu, ndakisa: basengi bino “lolenge nini bakokomaka

liloba liye? “Mpe na nsima botikela bango bameka kokoma liloba, bokoki kosala bobongisi na ndenge ya kokoma mpe kokoma yango na ndenge elamu na etanda.

6. Bokomi semba boye bokambemi

Soko bokomi semba ntango na botindami bobongisami mpenza te, bokomi semba boye bokambemi botalaka misala mya bokomi boye bosili, bobongisami mpe botalisami.

Mosala moye mokosalema na poso mobimba. Na mobu mwa yambo, esengeli kokoma na molongo (=lokasa loko) na mokolo na bobakisi ndambo ya maloba na lolenge loko mpe na botalisaka yango. Na mobu mwa mibale, bokoki kosenge lisusu na bayekoli. Na kati ya mobu mwa boyekoli ezali na masengisi mpo ya bokomi boye bokambemi. Ntango inso ezali nde lisakoli mpo ya bobandi litatoli likuse. Bokoki kolanda nzela ya poso na poso iye :

- Mokolo mwa yambo : kotiya makanisi masusu ma bokomi semba na lokasa, molakisi akotambola mpe akosalisa bayekoli na bobongisi maloba masusu ;
- Mokolo mwa mibale : kokoba na lokasa loye lozali na maloba mabongisami malamau te, molakisi azali kokoba na kobongisa elongo na bayekoli ;
- Mokolo mwa misato : bayekoli bakoki kokoma lisusu na lolenge elamu na botiki esika mpo ya bilili ;
- Mokolo mwa minei : bayekoli basilisi nkoma ilamu mpe bilili.
- Mokolo mwa mitano : ndambo epesama na bilili mpe basilisa litangi mpe ndambo ya ibale epesama na bokaboli.
- Mokolo na mokolo, bokoki kosenge na baye balingi kokabola nkoma na bango, ata ebongisami naino te.

Bokaboli bona bozali kopesa bayekoli lokumu mpe bozali kopesa makanisi na baye bazali na mikakatano. Lolenge loye la bokomi semba bokambemi bozali na litomba linene. Moyekoli wa makasi oyo ayebi koleka akoki kokoma mingi, nzokande moyekoli oyo azali na mikakatano akoki kozala na mosala mosili malamau te, kasi akosepela na mwango.

II. MISALA MIYE MILONGBANI NA LISOLO LYOKO LYOKO

Bilombe ba buku bazali mapasa, mwasi na mobali. Mobali azali na kiti ya kotindika, boponi bwa kiti ya kotindika ezali na litomba lya kopesa bokasi na bana baye bazali na mikakatano. Mpo bomono ete bana baye babale bazali lolenge loko te, kasi bazali kokabwana te.

Mpo ya moto mwa litangi moko moko, mapasa bazali na lisapo like na bisika bikeseni, bisika bisusu bya mimeseno, kasi ntango inso te. Bisika bisusu bizali kosala ete bato bakanisa mpo ya yango, to komonisa bisika biyebani te.

Masapo mabongisami penepene ya litangi lya bobongisi lokota, bolobi mpe mpo ya kokesenisa ntango ya litangi likonzi mpe bokokanisi boye bosengeli na bolandi lolenge la buku ya solo mpenza.

Buku ya solo mpenza ezali nini ?

Tokomono buku ya solo mpenza na kati ya likambo lya solo mpenza. Elakisi ete likambo lya bomoi bwa mokolo na mokolo. Ndakisa, kotinda elubu o lesitola, kotala liboso ngonga ya mituka, kotuna nzela na kati ya engumba eye oyebi te.

Kosombabiloko bisengeli nabutiki, magasinini to na balabala, kotanga makomi maye matali lisano to makomi na kati ya zulunale ; nyonso ezali makambo ya solosolo mpenza maye masengeka kotanga buku ya solosolo mpenza.

Na kati ya buku ya moyekoli, na ebandeli ezali na matangi ma solosolo mpenza, ntango isusu, buku iye bakoki kokutana na yango na bomoi bwa mokolo na mokolo.

Tala molongo mwa moto mwa litangi mpe lolenge losalemi.

	Moto mwa litangi		
1	Mbote mapasa	Bolakisi	Kalati ibale ya bomoi bwa moto
2	Mapasa o zando	Bosombi	Molongo mwa botamboli
3	Mapasa bakei o eteyelo	Eteyelo	bolobi
4	Mapasa o engumba enene	Bolakisi nzela	Elakiseli ya engumba-boyebi esika
5	Mbano mpo ya mapasa	Bosangisi bisalele	Lolenge la kosangisa
6	Mapasa na likabo	Boyebi esika	Kalati ya esika na eloko ya motuya/bolobi
7	Mapasa bazali o kati ya esobe	zingazinga	bolobi
8	Mapasa na masano ma miziki	Boluki nsango	Liyebisi/makomi ma miziki
9	Mapasa o pembeni ya ebale	ebale, mpembeni ya ebale	Bobengi/mokanda mwa noko
10	Mapasa na lisano lya ndembo	lisano	Bolobi bwa zulunale
11	Mapasa o lopango nyama	nyama ya zamba	Lokasa la alifabeti ya nkombo ya nyama
12	Mapasa bazali koyoka nsomo na butu	bobangi	Bosololani
13	Mapasa o lesitola	Biloko bya bolei	Bolobeli
14	Mapasa o sanza	nkisi	Mokanda mwa kosomba nkisi mpe ndenge ya komela
15	Mapasa bazali kobebe	Bokolisi mayele/bapalaneti	Lisapo lya fize/kalati ya palaneti
16	Mapasa basali masuwa ya lisano	Kolanda mitindo mya bosali	Mitindo mipesami mpo ya kosala masuwa ma lisano
17	Mapasa bazali kobongisa likabo	Mitindo	lolenge la kolamba bilei
18	Mapasa o ngomba ya Masisi	Boyekoli zingazinga	Lokasa la buku ya boyekoli zingazinga na ngomba ya masisi na maye matali nyama iye ivandaka kuna, misala miye misalamaka, na malili,....
19	Mapasa bazali koyekola lolenge la bokolisi mayele	Zebi ya elilingi, na ya polele	Elilingi mpe eloko ya bosaleli na moi
20	Mapasa o kati ya mpepo	Mobembo na mpepo, bobangi	Lisapo

Mpo ya botangi boko boko, esengeli kolanda bolimboli boye bopesami na ndambo ya etando. Masolo masusu mazali na ndenge yango esalema na kati ya misala misengeli na likolo lya lokasa.

1. Mbote mapasa

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Bokundoli bwa alifabeti, bwa lokito, bwa bikango, bwa maloba mpe bwa masakoli ; makonzami
Botombwami bwa maloba ma sika	<p>Bimoniseli : lolenge la komonisa moto mosusu. Sala bokeseni kati ya makambo ma ndenge na ndenge mpe na bolobi bwa ndenge na ndenge ya bato.</p> <p>Likonzami mpo ya kolakisa : bonene, bonene koleka, boke, boke koleka, mposo ya motane, mposo ya moyindo makasi, mpe bongo na bongo</p>
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo : botingoli lisakoli lya yambo mpe kalati ya boyebi bomoi bwa elenge. • Mokolo mwa mibale : kotingola litangi liye lizali koloba mpo ya elenge mwasi. • Mokolo mwa misato: kotingola kalati ya bomoi bwa elenge mobali. • Mokolo mwa minei: kotingola litangi liye lizali koloba mpo ya elenge mobali • Mokolo mwa mitano: kotanga nyonso na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango
Bokomi semba boye bokambemi	<p>Nayebi mapasa, bazali ...</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ata bayekoli basusu bayebi mapasa te, bakoki kokanisa ndenge ya kovanda na mapasa ezalaka • Bayekoli basala bango moko kalati ya bomoi bwa bango na bomonisaka foto ya bango na ndenge na bango moko.

<p>Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Maloba ma ntina ma lokasa la boyebi bomoi mpe ntina ya kosala nkasa (misala mya mboka), mobembo, mpe bongo na bongo • Likama lya elenge mobali : likama lya lolenge kani okokaki kozwa ? Kanisa ndenge yango esalemaki • Mwana oyo azali na kiti ya kotindika akokani na bana basusu na nini ? • Boyebi kwokoso isusu ? Botosa bokeseni; komitiya na esika ya moto mosusu.
<p>Bokolisi mayele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Makanisi masusu ma bokomi semba : soko nazalaki na lipasa • Sala maloba make masusu ma kokutanisa ma pete na maloba mibale to misato, mpe koma yango na etanda, ntango inso. Ekosenge bayekoli batanga elembo mpe bakoma eyano. • Senge (tinda) bayekoli baya kosala maloba maye makutani ma bango moko (na milongo mibale miye mikutani mpe balakisa bango ete esengeli baluka maloba mabale mazali na letele ya lolenge loko mpe bapesa ndimbola ike mpo na moko ya maloba mabale maye.

2. Mapasa o zando

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none">• Bokundoli bwa elembo ya botangi eye eteyamaki na kelasi ya yambo.• Yekola ndenge ya lokasa : lolenge la bobongisi bokomi na nkombo yoko yoko na nse ya mosusu, to na kati ya litangi, maloba makabwani na puntu koma.• Sala ete baluka lokasa losusu na kati ya makomi to etanda lokola ndakisa
Botombwami bwa maloba ma sika	Salela maloba ma sika ma biloko bya lolenge na lolenge : mbuma, nyama, mbisi, ndunda, biloko biye bipesaka nsolo mpimbo, biloko bya sukali mpe bongo na bongo.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none">• Mokolo mwa yambo : lokasa to (lisitele)• Mokolo mwa mibale tee mwa minei : kabola litangi na ndambo ekokani mpo ya botingoli• Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.

<p>Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Masano ma komitiya o esika ya moto mosusu mpe maloba kati ya bato babale ntango na botindami mazali kosala lokola botongoli ntina ya litangi liye. Mikolo minso, senga bayekoli baya kosakana na esika ya mapasa na mama. Bokoki kobakisa bateki. Bayekoli baya kosana lolenge la mapasa, basengeli kosala ndenge ya mapasa kiti yoko ekoki komekola kiti ya kotindika, biloko bikoki kozala lokola biloko biye basombi, bongo na bongo. Tika, kanisa yo moko mpe bayekoli bakanisa lokola. • Salela mituna mya buku ya moyekoli.
<p>Bokomi semba boye bokambemi</p>	<p>Soko nazalaki na mbongo ya mokili mobimba na kosombela mama wa ngai Landa makebi maye mapesami na ngambo A ya buku eye.</p>
<p>Bokolisi mayele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nambala inso izwami, sala ete bayekoli bakoma lokasa la boyekoli mateya ma zebi ya mituya zebi ya bomoto, boyebi ndenge ya kovanda malamumu na bato to mateya ma lolenge na lolenge. • Senge bayekoli bakanisa bilei biye mama akoki kolamba na biloko bya mpimbo biye bikomami o lokasa. • Bakisa letele na mosala mosengeli na ndambo ya “lisano” Sala lolenge ebele na molongo.

3. Mapasa bakei o eteyelo

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Nalingi mpe nalingi te – salela koboya na lokota
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Maloba ma sika ma mateya ma kelasi. • Mposa ya moto na moto. • Batalenta: moto na moto azali na talenta ya ye moko. Salisa bayekoli bayeba moko moko talenta ya ye.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ekokani mpo ya kotingola. • Mokolo mwa mitano : kotanga litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna miye mizali o kati ya buku ya moyekoli. • Bosolola na bayekoli. Lokola misala misusu mizali pete mpo na boko bato mpe makasi mpo ya basusu. Kolobela bango ete biso banso tozali na batalenta ndenge yoko te, yango wana bato banso bazali esika na bango, tosengeli kosalisana. • Kozongela boseki boye litangi mpe makanisi ma elenge mwasi oyo babeti nzete ekimisi lipekapeka na ye oyo ayemaki.
Bokomi semba boye bokambemi	<p>Nayemaki nyama yoko ya kitoko : ezali ... ye</p> <p>Lendisa bayekoli mpo ete basalela mingi ndambo ndambo mpe masakoli malayi mpe ya motuya (basalela makambo makoki maye bakobengaka « lolenge la kosala » kabola misala na poso.</p>

Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none"> • Sala momekano mwa batalenta : (loyembo, mabina, miziki, mayemi mpe makoki masusu) • Kotisa makambo matali zebi na bolimbolaka ndenge mbinzo ebongwanaka lipekapeka. <p>Lipekapeka ebotaka maki, maki mapesaka mbinzo, mbinzo etongaka ndako zingazinga na yango eye tobengaka ekokolo mpe ekokolo ebongwanaka lipepeka mpe ebandeli ya bomoi bwa yango.</p> <p>Soko ezali sanza na yango, lendisa bayekoli baluka mbinzo to batala mapekapeka.</p> <p>Senge bayekoli bayema lipekapeka mpe batiya mokobo soko ekoki.</p>
-----------------	---

4. Mapasa o engumba enene

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Ndenge ya kopesa mitindo, ndingisa, bolandi
Botombwami bwa maloba ma sika	Nzela to (bilembo bya) lolenge la koyeba engumba to mboka : bimoniseli : (bolakisi)
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ekokani mpo ya kotingola. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.

<p>Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bosalela mituna mya buku ya moyekoli. • Solola mpo ya ndako inene to ya maye matali botongi ndako ya motuya iye izali o mboka to engumba ya bayekoli. • Loba mpo ya yango (ya misala, ya makambo, ya losambo, ya bokolongo, bongo na bongo). • Lobela bayekoli mpo ya maye matali kiti ya kotindika, eye ekoki komata na ebutele ya ndako ya molai te, ya mpepo te ; na balabala ebeba te, nzela ezanga ndoko, bongo na bongo, bakanisa maye masengeli mpo ya kozwa eyano na mituna mya bango.
<p>Bokomi semba boye bokambemi</p>	<p>Mobembo mwa ngai o engumba : ebandeli ya misala mya bokomi semba ekoki kobongwana na ndenge ya esika ovandi.</p> <p>Ndakisa : mobembo mwa ngai na mboka, mobembo mwa ngai na ebale. Nzela isengeli ya engumba ya ngai, bongo na bongo.</p>
<p>Bokolisi mayele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Salisa bango kalati ya esika bovandi, ya mboka ya bango. • Bamekola kosala kalati ya libanda lya eteyelo na ndako na yango. • Sala lisano na maloba ma kolakisa bisika mpe luka eloko ebombami (ndakisa : baluka na loboko la mobali mpe sala molai mwa makolo masato, mpe tambola semba na botangaka makolo zomi mpe na loboko la mwasi na botangaka makolo matano, bongo na bongo).

5. Mbano mpo na mapasa

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Pesa mitindo • Maloba ma motuya mpo ya litangi liye lilimbolami te. • Likelelo lya kosala mosala.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Biloko bya bosangisi • Mosala mwa maboko na bisaleli bya yango.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino minei : kabola litangi na ndambo ekokani mpo ya kotingola. Sangisa litangi na bilili bikeseni na lyango mpo ya kopesa ndingisa ya solo ya kosangisa eloko. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami.	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Tuna bango bakanisa biloko biye bikoki na kosangisa. • Lakisa ete bosangisi boye bokoki kosalema na moi-kabinda. <p style="margin-left: 40px;">Eloko nini mosali wa mosala mwa maboko akoki kosangisa (ndakisa : elamba ya basi (lobe) eye basengeli kokata mpe basangisa na mosoni bilamba.</p>
Bokomi semba boye bokambemi	<p>Soko nakokaki kozwa mbano ya mokili mobimba mpo ya ngai ekokaki kozala</p> <p>Limbolela bayekoli ete ezali ndoto mpe kokanisa te ezali motuya boni.</p> <p>Lendisa bango na koloto makambo manene mpe ma mosika, ata ekoki kosalema te mpe ata likambo azali koloto likomi naino te.</p>

Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none"> • Kela nkombo isusu ya koluka engebene na lolenge la lisano. Na nsima ya bokeli yoko to mibale, senge bayekoli babale babale to basato basato bakela isusu bango moko mpo ya baninga ba bango. Babale babale bakoki kokabolana sambole na bango. • Moto moko oyo ayebi esika ena malam, esika ya bovandi to mboka (ekoki kozala tata to mama ya moyekoli) aya koloba mpo etali mosala mwa ye, oyo ye asalaki, oyo ayebi, biloko bya mosala moye ye azali na byango mposa, na matomba, na bolamu bwa mosala na mpe kwokoso ya mosala mona, bongo na bongo.
-----------------	--

6. Mapasa na likabo

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Kundola makambo matali bokambi • Likelelo lya ekela ya mitindo • Liyamboli
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Kundola maloba ma sika ma bolakisi esika • Biloko biye bizalaka mpenza te mpe biye bizalaka na motuya, mabanga ma ntalo. • Biloko bya motuya.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei: kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola, ndakisa palagalafe yoko yoko na mokolo. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.

<p>Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli • Loba mpo ya eye ekoki kozala likabo. Likabo mpo ya moto moko likoki kozala na motuya moko te mpo ya bato basusu. Ezali na mbano eye eleki motuya na bonsombi, kasi ezali na eye bakoki kobomba mpo moto moko wa motuya apesaki yango. • Na ntango ya kala, mboka ebongwanaki. Tuna bayekoli soko bamonaki mbongwana na esika bavandi to na mboka banda bango bazali wana. Eloko nini ekoki kobongwana na esika songolo ? (ndakisa: ndako na boyike to na bomoko, bato, nteke, feti, mimeseno, bizalela bya kala mpe bongo na bongo. • Mapasa bayoki mawa mpo bazwi eloko te bazalaki koluka. Tuna bayekoli bakanisa ntango eye bango bayokaki mawa. Benga bango bakabola ndenge bango bayokaki
<p>Bokomi samba boye bokambemi</p>	<p>Makabo ma ngai: likabo elingi kolakisa nini?</p> <p>Awa ezali eloko yoko eye okangama na yango na bolobaka mpo nini bazali kokangama na yango, nani apesa bango yango, ntango nini bazwaki yango, bongo na bongo.</p>

Bokolisi mayele

- Koba na lisano lya bokeseni.

Ndakisa, na mabele to likolo lya mesa esangani na kiti, zala na biloko ebele babombi na elamba ; longola elamba na segondi zomi mpe sala ete bayekoli batala biloko bina.

Na nsima ya segondi zomi, tuna bango baluka mpe ntango babongoli mokongo, longola eloko yoko mpe bomba yango.

Bayekoli babaluki, elamba elongwi mpe baloba eloko nini ezangi. Mpo ya kobakisa mikakatano, tiya biloko mwa mingi o nse ya elamba.

7. Mapasa o kati ya esobe

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Bisakoli na makonzami mpe matemele : Lolenge la kokela litemele banda likonzami.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Esobe, nyama ya yango mpe ya nzete ya yango. • Makama ma esobe • Misala tokoki kosala o esobe
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola • Mokolo mwa mitano : botangi litangi na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Litangi liye lizali lokola omikotisi na lolenge la moto ona. Lendisa bayekoli basala masolo maye okanaki te. • Loba mpo ya nyama (iye ibotaka maki) mpe (iye ibotaka bana.)
Bokomi semba boye bokambami	<p>Na botambolaka o esobe, nakutanaki na</p> <p>Soko libandeli lya lisakoli lilongobani te na liye lya bayekoli, tokoki kobongola lyango boye :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nalingi esobe mpo • Nalingaki kokende o esobe mpo ya • Mbala yoko, nakendaki na esobe na • Lisolo lya ngai lya maki • Mokolo moko nakweisaki..... likolo lya ngai

Bokolisi mayele

- Koba na bomikotisi na esika ya moto ona. Bandela lisano.
- Sala lisanga lya bayekoli banei to batano baye bakosala masolo bango moko mpe basala mango liboso lya baninga.

Bayekoli baye bazali na kati ya lisanga te bazali bazuzi mpe basengeli kopesa bango bilembo. Basengeli koyebisa mpo nini bapesi bilembo bya lolenge na lolenge.

- Bandela lisano mikolo minso mpe na liloba lyoko lya bokeseni na moto wana ; ndakisa : mazali maki, kasi tokoki kolobela nsoso to meme to mpata).

8. Mapasa na masano ma miziki

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Libongwinyi lya likelelo na elongi etinda mpo ya kopesa mitindo to masengisi. • Masakoli mazanga makelelo mpo ya kopesa sango to kolobela mpo etali likambo songolo.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei: kabola litangi na ndambo iye ikokani mpo ya kotingola. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Lakisa mbongwana enene ya maloba mpo ya koluka ete motangi azala na bokebi. • Maloba masusu maye mazali na motuya makomami na nkoma inene koleka. Mazali nini ? Bosololana mpo ya maloba kani makoki kozala na nkoma inene koleka. • Bosololana mpo ya ndenge makozala na etanda (maloba masusu batii mango o kati) • Kokanisa na bitanda bisusu bya mayebisi biye bomoni na nzela soko ekoki.

<p>Bokomi semba boye bokambemi</p>	<p>Bayekoli basala bango moko bitanda bya mayebisi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pesa na boponi : miziki, eloko ya sika, maloba maye matali politiki to maye matali nzete, milona, nyama bongo na bongo. <p>Senge bango bazala na mposa ya bokeli mpe babosana te makambo masusu, lokola esika to mokolo to soko ezali miziki to likambo lisusu.</p>
<p>Bokolisi mayele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Koba na kosala bakale na bayekoli, makanisi : moyekoli moko moko akela kale yoko mpe apesa moninga wa ye mpo asala lisusu ndenge yoko. • Soko ezali na bitanda bya mayebisi penepene na eteyelo, lendisa bayekoli bakende kotanga to kosala byango mpo ya kosololana na kelasi. <p>Balimbola ezali mpo ya nini mpe baloba soko ezali etanda elamu to te ; mpe mpo nini.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bongisa miziki na baye bazali na talenta na kelasi. Na masanga make, bayekoli babongisa mwa masano make mpe lisanga lyoko lyoko libongisa etanda mpo ya lisano lina.

9. Mapasa o pembeni ya ebale

Biteni bya lokota	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Lolenge la kokende • Lolenge la kokoma mokanda esika mozali kokende • Biteni bya mokanda
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Maloba ma sika ma ebale mpe misala o pembeni ya ebale. • Maloba ma sika ma mobembo mpe biloko bya komeme ntango ya kokende mobembo.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei: kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola. Talisa bayekoli ntina ya kokoma mokanda. (Adelesi, mokolo, maloba ma bonkonde, ma kobanda, ma kosukisa mokanda) • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Mpo nini kokoma mokanda • Ntango nini tokoki kosala makambo na bokomi (misala mya ekolo, lisalisi lya bato, mikanda mya bobyangemi, mikanda mya bosengi, kokoma lisapo to lisolo).
Bokomi semba boye bokambemi	<ul style="list-style-type: none"> • Buku ya bayekoli esengi misala mibale mya bokomi na boponi. • Soko nalingi kokende mobembo, nakotiya o sanduku ya ngai ... • Nayanolinokowangai : koma mokanda mpo ya eyano ya bobyangemi.

Bokolisi mayele

- Loba mpo etali nyama mpe nyama ya mai iye izalaka lokola : ngubu, kosakosa to mbisi inene ya ebale.

- Kosala lisano : na kati ya sanduku ya ngai, natii ... moyekoli wa liboso abakisa na liloba moko, mpe moyekoli wa mibale abandela lisakoli mobimba mpe na ngala ya ye abakisa liloba yoko.

Soko moyekoli akoki kokanisa maloba manso maye malobami na molongo te, alongwe.

Bakoba kino ekotikala moyekoli moko.

- Lisano lya esika ya bobombi mikanda. Moyekoli moko moko akoma mokanda na moninga mosusu ata ayebi epai mokanda ezali kokende te.

Bakabola na botali te mpe moko moko atanga mokanda moye azwi.

10. Mapasa na lisano lya ndembo

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Tiya makambo manso na milongo milandani. • Salela litemele liye lizali molongo : liboso, nsima, mipanzi, kati kati, mpe bongo na bongo. • Libongwinyi na eleko kala.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Maloba ma sika ma lisano • Masano ndenge na ndenge • Masano ma lisanga mpe masano ma moto na moto.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola. Kebisa bayekoli na ndenge zulunale ezalaka. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Tuna bango mpo nini bazali kokanisa ete kotiya na molongo ezali na ntina na kati ya zulunale. • Makambo masusu kani okoki kokuta na kati ya zulunale ? • Boulani na bokeseni, nini bozali o kati ya zulunale na etando eke ?
Bokomi semba boye bokambemi	<p>Nkoma ya kolobela na bokuse lisano to likambo liye outaki komono.</p> <p>Bayekoli basalela maye matali litemele.</p>

Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none">• Soko ekoki, meme zulunale na kelasi mpo bamono makambo kani bakoki kokuta.• Senge bango batanga makambo mango mpe balakisa ndimbola.• Bazongela lisano na nkombo ya masano masusu. Tokoki kokabola kelasi na masanga make mpe bamono lisanga nini likotondisa milongo noki noki.• Bongisa lisano na kelasi mpe senge na moyekoli moko moko azala moto oyo azali kobakisa ndimbola na bosimbaka elobeli.
-----------------	--

11. Mapasa o lopango la nyama

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Tiya lokasa la nkombo na bolandi molongo mwa alifabeti
Botombwami bwa maloba ma sika	<p>Nyama ya zamba</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nyama iye lolenge la yango lolingi kosila o mokili <p>Bisika bya nyama ndenge na ndenge bivandaka.</p> <p>Bilei bya yango.</p>
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola. Tala malamumu ndenge mapasa batambolaki na ndenge lopango la nyama lotalisami. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Yebisa bayekoli ete nyama isusu ikokimaka mpo ya botumbi zamba : ntango moto mozikisaka zamba, bobomi nyama mingi, bongo na bongo. • Sangisa nyama elongo na bisika biye ivandaka mpe na bilei bya yango.
Bokomi semba boye bokambemi	<p>Nalingi kokende na lopango la nyama elongo na mapasa.</p> <p>Ebandeli ya lisakoli, ekoki kobongwana engebene na mposa ya bayekoli.</p> <p>Ndakisa :</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nalingaki kobokola nyama ya zamba (nyama opono) mpo... - Soko nalingi kokolisa nyama ya zamba, esengeli... - Na ekolo ya ngai, nyama ya zamba, ezali...

Bokolisi mayele	Ekozala malamumu kosalela alifabeti mikolo minso. Banda na maloba mabale to masato maye letele ya yambo ikeseni, mpe maloba maika maye mabandi na letele ikokani mpo ya kolakisa bayekoli baluka letele ya ibale, letele ya isato ya liloba lina mpo ya kokoma liloba liye likomamaka liboso na bolandi alifabeti.
-----------------	--

12. Mapasa bazali koyoka nsomo ya butu

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> Lolenge la masolo, elembu eke liboso lya lisakoli liye lipesami na moto songolo. Kobongisa mituna - lolenge la botuni Puntu egangeli - lolenge la bogangi.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> Maloba ma sika ma mposa ya moto Alakisa nsomo ya ye, esengo ya ye, bokamwi bwa ye.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola. Teya bayekoli maye matali lisolo mpe elembu eke. Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango. Ezali mpenza na ntina awa, mpamba te ezali lisolo. Tokoki kokanisa bana babale baye bazali kosolola na malembe o kati ya butu.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> Salela mituna mya buku ya moyekoli. Lendisala bayekoli mpo ya koloba mposa ya mitema mya bango mpe bobangi bwa bango. Lendisala mpo ya koyokela moninga mawa Tuna bayekoli mpo nini bayokaka nsomo mingi na butu koleka na moi.

<p>Bokomi semba boye bokambemi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo moko nabangaki mingi Bobangi bwa eloko songolo, kasi ya bomoni likama, ya bomoni likambo lyoko songolo, bongo na bongo. Bayekoli bakoki kopono likambo liye lizali lya solo to bakoki kokanisa likambo lyoko liye baponi.
<p>Bokolisi mayele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Koma litangi : limbola malamuna ntina ya lisano lya mongongo, ntango esusu malembe to makasi. • Sala masolo masusu na maye matali bobangi : Lisolo lya nyama, alulu enene, likolo lya gbagba elai, nyoka, bongo na bongo. • Kolisa maloba to misala misusu mya esengo, mya kokamwa, mya kosepela, mya zololo, bongo na bongo.

13. Mapasa o lesitola

Eteni ya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Lolenge la kotiya lokasa la ntalo, elongo na ntalo iye itiyami. • Kotanda na milongo. • Biloko bya lolenge na lolenge.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Bilei biye bilambemi na lesitola songolo, lokola biye tokokuta o zando te. • Lolenge la kotiya na lokasa mpe lolenge la kotanda bilei o lokasa.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola. Lendisa bayekoli mpo etali lokasa la ntalo (milongo mya bilei ndenge na ndenge mpe ntalo ya byango mopanzi, tiya na molongo bilei biye bilambami. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokami semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli. • Sala bokeseni o kati ya bilei biye tosombaka o lesitola. • Bilei bya libota. • Lokasa la ntalo ya bilei bya motuya monene, desele bokeseni na bilei bya ndako na nini ?

<p>Bokomi semba boye bokambemi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sala lokasa la yo moko la ntalo ya biloko bya lesitola biye olingaka kolia <p>Mosala moye bokoki kosala mwango babale babale. Pesa bayekoli makasi ma kosalela maye bazali kokanisa mpe babakisa bitaliseli bya bilei biye lokasa la bango lotandi.</p>
<p>Bokolisi mayele</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mikolo minso, maloba na letele ikoki kotiyama o etando o ebandela ya liteya mpo ya kokundolela bayekoli lokola mwa lisano. • Sala molongo mwa lesitola iye izalaka penepene na bino soko isalaka mosala mwa yango. • Soko lesitola ezali penepene na bino, molambi aya kolimbola lolenge abongisaka lokasa la ye ya ntalo, lolenge asombaka biloko bya ye, lolenge alambaka, bongo na bongo.

14. Mapasa bakei o sanza

Biteni bya lokota	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Molongo mwa ntango • Salela biloko bya kosangisa mpe litemele liye lizali kolakisa ngonga to ntango : na ntongo, na mpokwa, na butu, lelo, lobi bisika : liboso, na nsima, na nsuka, likolo, nse, bongo na bongo • Likonzami lolenge.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> • Maloba ma sika ma polele • Mateya ma zebi : kilo, kobandela, kotanga na kozonga nsima, moto, milinga, mobembo na likolo. • Lolenge moi mosalaka na mokolo mpe palaneti libwa izali kobaluka zingazinga na mwango • Kundola sanza ya mobu mpe soko tokoki kosalela yango na lingala na mokolo mwa poso.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli • Pesa bayekoli makasi ma kosala maye olakisi bango na maye makotiyama o lokasa la elili ya sanza o bifelo to mobembo na kati ya fize.

Bokomi semba boye bokambemi	<ul style="list-style-type: none"> • Botamboli bwa ngai o sanza masengisi masusu : • Bokutani bwa ngai na bato baye bazalaka o mokili moye te.
Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none"> • Limbolela bayekoli o sanza basalaka masano ma kilo te (biloko binso bitepaka) to makambo manene lokola awa o mabele, soki ekoki, lakisa bilili bya sanza. • Lakisa lolenge la moi na liteya lya bokolisi mayele, lakisa lango na mikolo nkama misato na ntuku motoba na mitano (365) (mobu mobimba) mpe yango mobalukaka zingazinga na mwango moko na ngonga ntuku mibale na minei (mokolo mobimba)

15. Mapasa bazali kobele

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Tanga molongo mwa nkisi ikomami na monganga mpe na bomoni nkisi ; Molongo mwa nkisi Bandela lolenge la masolo.
Botombwami bwa maloba ma sika	Maloba ma sika ma makono mpe ma bilembo bya makono ; Lolenge la kotanga mpe la komele nkisi ; Maloba ma sika ma nkisi ya bonkoko.
Botingoli	Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na ndambo ikokani mpo ya kotingola, lendisa bayekoli na maye matali ndenge ya molongo mwa nkisi ikomami na monganga mpe masengisi maye mazalaka o kati ya yango : nkombo mpe adelesi ya monganga, mokolo mwa ..., molongo mwa nkisi iye monganga akomi, ntango nini okoki komele yango mpe nkisi boni okoki komele. Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salelamituna mya buku ya moyekoli • Tuna mpo nini mapasa babeleke mingi mpe eloko nini ebongolaki makanisi ma bango ? • Kokanisa na bayekoli : ezalaka ntango esusu malamumu kozala na bokono mpo ete asala eloko songolo te ? • Basila komele lolenge la nkisi eye ? Na likambo lya lolenge nini? • Basila kotuba bango ntonga?

Bokomi semba boye bokambemi	<p>Mbala ya nsuka eye bazalaki kobele ... to lisusu :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bokoma molongo mwa nkisi moye bakanisi, basala lokola bazali monganga. • Mpo azala na bokono te, esengeli ...
Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none"> • Lobela misala misusu miye mizali mya maboko te : monganga, molakisi, moto wa mibeko, mokonzi wa ekolo, mokonzi wa engumba to wa mboka, monganga, moi-misolo, bongo na bongo. <p>Bisaleli bya bango nini ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mosala mwa monganga wa nkisi ya bonkoko, nzete. Bokoki kobenga moto moko oyo ayebi makambo mango mpo ya koyebisa bango yoko nzete iye basalaka na yango nkisi ya bonkoko na mpe lolenge la kosala nkisi yango.

16. Mapasa basali masuwa ya lisano

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Bolandi mitindo miye mikomami o eteni na eteni
Botombwami bwa maloba ma sika	Maloba ma sika ma bosangisi mpe ma bogumbi papye
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na biteni bikokani mpo ya kotingola. Teya bayekoli na maye matali lolenge la kosangisa papye. Esengeli kotiya nkoma ike ya motango mpo ya kosunga mosala motambola malamumu mpe bitaliseli biye bikobakisama o litangi. Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> Salela mituna mya buku ya moyekoli Salisa bango bameka kosala masuwa bango moko, mpe tuna bango kwokoso nini bazwi mpo ya bolandi mitindo ; ezali nde bitaliseli, molongo mwa bosali, mosalisi bango ?
Bokomi semba boye bokambemi	<ul style="list-style-type: none"> Koma lisapo to lisolo lya masuwa, to lisusu : Pesa mwa mitindo polele na moninga wa yo mpo ete ye mpe asala masuwa lokola (mitindo mpo ya kokende esika songolo, mpo ya kosala eloko songolo, mpe bakisa bitaliseli.

Bokolisi mayele

- Moyekoli moko akolimbola na maloba ma ye moko ndenge nini akoki kosala eloko songolo, ndakisa: ndenge ya kosakana na eloko songolo. Bayekoli basusu basala yango, basalela mitindo na ndenge esengeli.
- Bakoma mitindo na bolakisi molongo mwa bisaleli o etanda, kasi na molongo te. Bayekoli basengeli kotiya na molongo.

17. Mapasa bazali kobongisa likabo

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	<ul style="list-style-type: none"> • Lolenge la kotanga litangi mpo ya biloko bya kolamba • Maloba makuse, ma bomeki • Likelelo lya lolenge la botangi • Likelelo lya ekela
Botombwami bwa maloba ma sika	Maloba ma sika ma bilei, maloba ma sika ma kuku.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na biteni bikokani mpo ya kotingola. Lamusa mayele ma bayekoli na maye matali lolenge la kolamba bilei. Biloko biye bipesaka mpimbo to elengi bizali na milongo mibale mpe bizali na likelelo o kati te. Mitindo mpo ya bolambi mitiyami na molongo na bolandi mitango na molongo. • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli • Loba na maye matali bilei bya mimeseno bya libota. • Loba mpo ya bilei biye mabota mabongisaka mpo ya mikolo minene mya esengo to feti. (libala, batisimo, bongo na bongo)
Bokomi semba boye bokambemi	Koma biloko biye bibongisami mpo ya bolambi bwa eloko songolo eye olingaka mingi to eye aliyaka ntango inso o ndako to eye okanisi.

Bokolisi mayele

- Ntina ya kolanda biloko biye bibongisami mpo ya kolamba na molongo.
- Kotisa liteya liye na kati ya liteya lya matematiki ma bomeki.
- Basalela maye bazali kokanisa
- Okanisi ete galame boni ya zelo ezali o kati ya katini eye. Kanisa bimekeli: emekeli eye ezali elai mpe eke ekoki kokotisa zelo ebele koleka eye ezali eke kasi elai koleka. Ekoleka eye ezali eke kasi eleki na bolai.
- Biloko biye bipesaka mpimbo biutaka wapi?
Falini esalaka ndenge nini?

18. Mapasa o ngomba ya masisi

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Masolo mpe bolobi Bolobi bwa lolenge na lolenge
Botombwami bwa maloba ma sika	Maloba ma sika matali malili, nyama ya ngomba ye Masisi mpe isusu. Lolenge la bomoi bokeseni na bomoi bwa mayekoli.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na biteni bikokani mpo ya kotingola. Lendisa bayekoli na maye matali bokeseni kati ya nkasa ya buku mpe bitaliseli bya yango mpe masolo maye mazali o ebandela. Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> Salela mituna mya buku ya moyekoli. Lendisa makanisi ma bango. Talisa bango biloko na bilili mpe tuna bango balakisa biye bayebi mpe biye bayebi te.
Bokomi semba boye bokambemi	<p>Olingaka kovanda o mboka ya ngomba to isusu?</p> <p>Kanisa ete okutani na moto wa mboka ya ngomba okoloba na ye nini mpo ya ekolo ya yo? Ndenge nini okolimbola molunge moye mozalaka o bikolo bya ngomba te soki moi mozali makasi?</p>
Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none"> Lisolo liye likoki kokota na liteya lya zebi ya bomoto bwa bato ba ekolo esusu. Lakisa bayekoli na bokeseni : , O kati ya lisolo liye, bokeseni bozali polele mpenza; kasi ata o kati ya ekolo to mboka, bokeseni bozalaka, bokeseni yango nini? Nyama nini tokoki kokuta na ngomba ya Masisi ?

19. Mapasa bazali koyekola lolenge la kokolisa mayele

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Kokoma na ndenge esengeli Tiya maye matali likambo lina.
Botombwami bwa maloba ma sika	<ul style="list-style-type: none"> Maloba ma sika ma ntango eye, ma ntango eleki ... Yekola bosangisi bwa ntango : Mikolo 365 na mobu moko, poso 52 mpe sanza 12 na mobu moko, mikolo 7 na poso yoko, ngonga 24 na mokolo, minuti 60 na ngonga, segondi 60 na minuti moko.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na biteni bikokani mpo ya kotingola. Lendisa bayekoli mpo ya likambo songolo na maye makoya nsima na maye ayebi mpo etali koyeba. Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba Bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> Salela mituna mya buku ya moyekoli. Lobela mingi lolenge la kokolisa mayele. Tinda bayekoli bakoma o kaye ya bango maye bazali komono na bokebi.
Bokomi boye bokambemi	<ul style="list-style-type: none"> Tambola zingazinga na eteyelo to ndako, tala na bokebi bililingi mpe lakisa makambo maye ozali kokoma : To lisusu : Soko nazali na monte te nakoki koyeba ngonga eye tokomi na ...
Bokolisi mayele	<ul style="list-style-type: none"> Sala maye bayekoli basalaki na libanda lya eteyelo. Soko monte te eloko ya koyeba ngonga ezali te, kende ngonga inso kotala lolenge elilingi ya fimbo ekomi, mpe pesa ntango nini tokomi. Bolai bwa elilingi ezali na ntina enene. Bakoki koyema yango na mabele to na zelo. Lendisa bayekoli na bosali « bililingi bya bashinois » na bifelo na maboko. Bakoki komeka kosala nyama to biloko bisusu.

20. Mapasa o kati ya mpepo

Biteni bya etamboli	Misala misengeli
Etamboli ya lokota	Bogangi na puntu egangeli; Bilembo bya botangi mpo ya kolobela moto songolo. Mekisa bayekoli kosala elembo eke.
Botombwami bwa maloba ma sika	Maloba ma sika ma mobembo o nzela ya mpepo. Bomibateli na bokebi.
Botingoli	<ul style="list-style-type: none"> • Mokolo mwa yambo kino mokolo mwa minei : kabola litangi na biteni bikokani mpo ya kotingola. Lendisa bayekoli mpo ya kotiya ndaka to ekamweli mpe lolenge la koloba soko ezali na maloba maye matiyami o kati ya bilobisi to elembo eye « ». • Mokolo mwa mitano : botangi litangi mobimba na bolobi bolamu mpe na botangi na lombango.
Botongoli ntina ya litangi mpe bokomi semba ntango na botindami	<ul style="list-style-type: none"> • Salela mituna mya buku ya moyekoli • Sala bokokanisi o kati ya biloko bya mobembo. Kokamata mpepo esengeke makambo mwa mingi : kozala na makoki, kozala na libanda lya mpepo ngonga mibale liboso, kasi kokamata motuka moke to engbunduka ezalaka bongo te. • Lobela mingi mpo ya maye matali masengisi ma bomibateli • Kolisa masolo mpo ya masengisi ma bomibateli. (ndakisa : O kati ya ndako ya bolambi, na nzela, penepene ya mai, na bosakani, bongo na bongo.).

<p>Bokomi semba boye bokambemi</p>	<ul style="list-style-type: none">• Litangi liye likoki kokomama mpe koselema lokola lisolo. Lobisa bayekoli baike.• Bosolola maye matali boningani : ezali yikiyiki iye iningisaka mpepo ntango ezali kokatisa mapata mabe, nkake, mikalali, mipepe mikasi, mbula, bongo na bongo.• Bokolisa masolo na maye matali ntango, ndakisa : Mipepe, nkake, mbula, mikalali, bongo na bongo.
------------------------------------	---

MALOPA MA SIKA

abréviation	: bokuse ; likuse
action	: ekela
adverbe	: litemele
analyse	: likakoli
araignée	: alulu, limpulututu
attirer l'attention	: kokebisa
comparer	: kokanisa
conjonction	: likangisi
devoir	: lisengeli (masengisi), mosala
dialogue	: lisolo
dictée	: litangela
directive	: motindo
dramatisation	: lisano
écriture	: bokomi semba
écriture spontanée	: bokomi semba ntango na botindami
encodage	: bokomi
encourager	: kolendisa
étude du milieu	: boyekoli zingazinga
expression	: bolobi bolamu
extension	: bokolisi mayele, bokolisi boyebi
fluidité	: botangi na lombango
grammaire	: mibeko mya lokota
graphème	: likomami
guillemets	: bilobisi
hypothèse	: likanisi
illustration	: etaliseli
image	: elili
imagination	: makanisi
ingrédients	: biloko biye bipesaka mpimbo na bilei
intonation	: lolaka, ekamweli.
lenteur	: malembe
montre	: monte, saa
mots fréquents	: maloba maye mazongaka mingi
narratif	: ya bolobi
numérotation	: molongo mwa mamelo

objectif	: ntina, lisengami
objectif simple	: ntina mpamba
observation	: makebisi
ombre	: elilingi
papier	: lokasa
paresse	: zololo
phrase	: lisakoli
phrase simple	: lisakoli mpamba
phonème	: foneme
point d'interrogation	: elembo etuneli, puntu etuneli
propos, énoncé	: lisakola
discours	: maloba, lisakola
préposition	: liyamboli
punctuation	: elembo ya botangi
pont	: gbagba
pratique	: mosala
poème	: poemi
préfixe	: libandi
recette	: biloko bibongisami mpo ya bolambi
récitation	: lilobela, lisakoli
répas	: mole, molei, molya, elambo
structures	: biteni bya liloba, bya lisolo
suffixe	: esukya
syllabe	: ekango
tradition	: momesano
verbe	: likelelo
verbe d'action	: likelelo lya ekela
verbe d'état	: likelelo lya ezaleli

Inprimerie MÉDIASPAUL - Kinshasa - 2016
Imprimé en RDC - Printed in DRC
www.mediaspaul.cd